

SUVREMENO I VRIJEDNO JEZIKOSLOVNO DJELO

(Josip Silić: *Od rečenice do teksta. (Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*, SN Liber, Zagreb, 1984.)

Mora se sa žaljenjem konstatirati da je u hrvatskoj javnosti, pa čak i u stručnoj, ostala gotovo nezapažena jedna vrijedna lingvistička monografija, pogotovu kad se uzme u obzir činjenica da oskudijevamo s djelima takva sadržaja. Odgovor se donekle može naslutiti iz sažetoga autorova *Predgovora*. Rukopis je naime davno predan izdavaču, ali je njegovo objavljivanje odgađano, iz neobjašnjivih razloga, više nego što je uobičajeno.

Razloga tomu je podosta, ali ovom prigodom nećemo o njima, nego prelazimo na prikaz rada o kojem je riječ.

Već naslov knjige upućuje na predmet izlaganja u njoj. A svoj znanstveni identitet autor iskazuje problematikom kojom se bavi, zatim metodom, teoretskom razinom i učinkom u razvoju matične znanosti. Silić naslovom *Od rečenice do teksta* semantički sažimlje složenu sintaktičku problematiku i iskazuje smjer kretanja znanstvenoga bavljenja (polazeći od teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva). Uostalom to se jasno razabire iz ove rečenice u *Uvodu*: »Rečenica kao jedinica govora dobiva svoj puni smisao u nadrečeničnom jedinstvu (složenom sintaktičkom jedinstvu, složenoj sintaktičkoj cjelini, proznoj strofi, komponenti teksta, diskursu itd.) kao najvišoj i najsloženijoj razini teksta« (str. 7).

Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva izgrađuju se na predlošku reprezentativ-

nog korpusa znanstvene literature, i to vodeće lingvističke teorije o rečenici i tekstu.¹ Stoga u knjizi susrećemo različite škole i autore o nadrečeničnom jedinstvu. Posebno upozorujem na autorov dijakronijski pristup u tumačenju rečenice (nadrečeničnog jedinstva), jer polazi u svojim tumačenjima gradiva od tradicionalne lingvistike i kreće se prema modernoj lingvistici, modernoj sintaksi. Klasična sintaksa naime uzimlje *rečenicu* kao najvišu sintaktičku kategoriju, a moderna, pak, lingvistika uspostavlja višu razinu od rečenice – *nadrečenično* jedinstvo, tj. *tekst*. Zato u knjizi upoznajemo F. de Saussurea, predvodnika ženevske jezične škole, zatim praški lingvistički krug, transforamacijsko-generativnu gramatiku, odnosno učenje o jeziku N. Chomskoga, američkog lingvista.

Autor polazi i od proširene standardne teorije koja traži uporište u semantici, relacijskoj gramatici, funkcionalnoj gramatici, gramatici zavisnosti da bi došao do *lingvistike teksta* kao temeljnog uporišta u svojem izlaganju.

Silić dakle polazi od rezultata različitih teorija i ingeniozno ih ugrađuje u novi teoretsko-metodološki sustav koji svoju djelotvornost provjerava na korpusu hrvatskoga književnog jezika. Naime utemeljuju se teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva na tekstovima (umjetničkim i neumjetničkim) koji su pisani hrvatskim književnim jezikom. Budući da se taj metodološko-teoretski pristup nadrečeničnom jedinstvu utemeljuje na korpusu pisanih hrvatskim književnim jezikom pojavljuje u našoj jezikoslovnoj znanosti prvi put u knjizi *Od rečenice do teksta*, i to je razlogom, dakako uz ostalo, da se o njoj iznese sud.

Silićevom se knjigom otvaraju nove mogućnosti proučavanju i pristupu *sintaksi rečenica* i *sintaksi teksta* u suvremenom hrvatskom jeziku, zato što se uspostavljaju novi aspekti u proučavanju sintaktičke problematike uvođenjem interdisciplinarnog pristupa, tj. korelacijom jezičnih disciplina (sintakse, morfologije, stilistike, semantike, leksikologije, fonologije). Silić u svojem djelu uvodi nove kriterije i dolazi do novih klasifikacijskih modela složenih rečenica, atributa i drugih kategorija. Otkriva nova svojstva sintaktičkim pojavama, osobito rečenici, redu riječi u rečenici, vezama u rečenicama i među rečenicama. Tako, na primjer, u istraživanju osnovnog semantičko-gramatičkog reda riječi polazi od odnosa subjekta i predikata, što iscrpno objašnjava i brojnim primjerima oprimjeruje (str 9-65).

Zapaženo mjesto zauzimalje raščlanjivanje složene rečenice u kojoj se razlikuje statička rečenica (rečenica na gramatičkoj razini) od dinamičke rečenice (rečenice na komunikativnoj razini. Po Siliću »dinamička se rečenica temelji na suodnosu teme i reme. Tema je ishodišni dio dinamičke rečenice, a rema dio koji nosi glavnu obavijest. Tema nije obavezno ono što je dato, a rema obavezno ono što je novo. Tema se i dato, odnosno rema i novo, koji se u teoriji o aktualnom raščlanjivanju često positovjećuje, ovdje razlikuju. Rečenica, na primjer, po našem mišljenju ne može biti bez teme, ali može biti bez datog. Ono što se obično pripisuje kontekstualnoj uvjetovanosti ne odnosi se na suodnos tema-rema, nego na suodnos dato-novo. Tema može obuhvaćati i dato i novo. Isto tako i rema. Stoga mi složenost teme, odnosno složenost reme ne promatramo u prisutnosti većeg broja tema, odnosno većeg broja re-

ma, nego u prisutnosti većeg broja datih, odnosno većeg broja novih«(str. 67). Nakon toga slijedi primjer kojim se objašnjava gore navedeni citat te zaključuje ovo: »Iz toga izlazi da bi i komunikativnu zasićenost odnosno komunikativni dinamizam trebalo, sudeći po onome što je rečeno, promatrati u suodnosu dato-novo, a ne u suodnosu tema-rema« (isto).

Silić, prema tomu, rečenicu ne promatra samo kao gramatičku jedinicu, nego i kao komunikativnu jedinicu. Ova druga ima neke svoje posebnosti.

Prvo, rečenica kao komunikativna jedinica aktualizira red riječi u skladu s određenom komunikativnom zadaćom, tj. uključuje se u kontekst. Kontekstualizaciji rečenice kao komunikativne jedinice u knjizi se obraća iznimna pozornost. A na brojnim primjerima (modelima) prikazane su mogućnosti aktualiziranja komponenata rečenice u zavisnosti od konteksta.

Kontekst je u ovom dijelu glavni kriterij u objašnjavanju naznačenog problema. Nakon toga slijedi prikaz i opis pretvaranja rečenice u iskaz, potom rečenice kao jedinice teksta. Kao jedinica teksta ona stupa u vezu s drugim rečenicama i tako nastaje nadređenično jedinstvo, tj. teksta.²

Posebno valja podsjetiti na utvrđivanje zakonitosti vezivanja rečenica u nadređenično jedinstvo u zavisnosti od tipa teksta. Navode se tri temeljna tipa teksta: opis, pripovijedanje i raspravljavanje. Svaki tip vezivanja, pak, ima svoje zakonitosti vezivanja komponenata. Vezivanje rečenica u tekst otvorilo je Siliću novo područje istraživanja u koje je ušao s izgrađenim teoretsko-metodološkim instrumentarijem. Tim dijelovima teksta otvara nove mogućnosti lingvističkog utemeljenja nastave jezičnog izražavanja i stvaranja.

Monografija o kojoj je riječ ima pretežito teoretsko i metodološko značenje u suvremenom hrvatskom jezikoslovlju. Nu, što je u njoj i kako izloženo zaslužuje pozornost prvom redu jezikoslovaca, ali nije i ne bi smjela biti ništa manje zanimljiva niti nelingvistima, pogotovu onima koje zanima jezik.

Knjiga *Od rečenice do teksta* prvi je pokušaj u Hrvata pristupa sintaksi rečenice i teksta. Po mojem sudu uspješan. Međutim, autor je i sam svjestan da je njegovo istraživanje samo početak, stoga u sažetku i zaključku ističe da bi »trebalo sustavno istražiti odnose u linearnoj i paralelnoj vezi, i to na predlošku svih funkcionalnih stilova. Tek tada bismo mogli utvrditi koji su gramatički, leksički i stilistički postupci svojstveni ovom, koji onom funkcionalnom stilu na razini teksta. Time bi se utro put k onom što bismo mogli nazvati stilistikom teksta« (str. 157).

Josip Silić je započeo, a na drugima je, poglavito jezikoslovcima, da nastave dalje njegovim putem (kao i on sam), jer je monografija *Od rečenice do teksta* pouzdan vodič i putokaz u jednom značajnom segmentu hrvatskog jezikoslovlja. Naime Silićevo je djelo moderno i svjedoči o znanstvenoj razini njezina autora i njegovoj akribičnosti te ga svrstava u red značajnijih suvremenih hrvatskih jezikoslovaca.

Knjigom *Od rečenice do teksta* postavljeni su temelji za modernu i suvremenu nastavu jezika na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava u Hrvata.

Iako je Josip Silić i sam svjestan da je u njegovoj knjizi ostalo dosta toga otvorenim (što, među inim, potvrđuje i citat iz njegova sažetka i zaključka), njegovo istraživanje i rezultati koje je otkrio u sintaksi rečenice i lingvistici teksta mogu poslužiti kao model u pronalaženju učinkovitijeg i suvremenijeg puta u nas u nastavi hrvatskoga jezika te u rješavanju nekih teško rješivih problema u nastavi hrvatskoga jezika u hrvatskim školama.

1

Treba upozoriti čitatelje na Silićevo pripomenak u *Predgovoru*, koji glasi: »napisano (je) nekoliko radova koji neke probleme nadrečeničnog jedinstva (diskursa) osvjetljavaju bolje nego što je to učinio njezin autor (misli se na Silićevo knjigu, umet. I.S.) ili na neke od njih ponešto drugačije od njega gledaju. Autor se iz praktičnih razloga na njih nije mogao osvrnati, pa moli čitatelje da to uvaže« (str. 5).

2

Pripominjem da se u knjizi navodi i rabi i drugo pojmovlje lingvistike teksta. Npr. ova: prozna strofa, složeno sintaktičko jedinstvo, složena sintaktička cjelina, komponente teksta, diskurs i dr.

Ivan Sović

*Svim našim čitateljima i suradnicima želimo
sretan i blagoslovljen Uskrs!*